

חקרי מנהגים

י

מצוה זו: מה זבח [של עבודה זרה] אסור, אף יין אסור, להכי אסורו בכל שהוא.

"ובימי חרפי ראיתי אנשי מעשה שהיו מחמירין על עצמם שאפילו בראיית גוי היין, לא היו רוצים לשתותו אף על פי שלא [נגע]... בו הערל, כיון שנתן עיניו בו אין בו סימן ברכה. ומנהג ותיקין הוא, כיון שהערל רואה גון היין או ריחו נתאוה לו במחשבתו, וסתם מחשבת נכרי לעבודה זרה. אם כן, אף על פי שהוא ביד ישראל, כבר ציירו בשכלו.

"ואל תתמה על דקדוק החומרה בכל שהוא, שהנשמר ממנו זוכה לייין [המשומר]... בענביו אחר שמשמח אלקים בברכות. ות[י]מה על המקילים בטענת כל דהו בארצות הערלים, כיון דאקשיה קרא לעבודה זרה, דכתיב⁶ ולא ידבק בידך מאומה מן החרם - שחלב זבחימו יאכלו אם ישנו יין נסיכם", היינו שבעבודה זרה החמירה תורה מאד ואסרתו גם בכל שהו, ושתיית סתם יינם באופן הנ"ל כמוה כאכילת חלב זבחימו.

בספר "מאמר יין המשומר"⁷, להמקובל האלוקי רבי נתן שפירא הירושלמי⁸, המוקדש להסברת האיסור והפגם החמור של שתיית סתם יינם (על דרך הקבלה), ביאר בזה ענינים מבהילים וציטט את דברי "טעמי המצות" הנ"ל בלשון אחר קצת, וז"ל: "ותמה אני על המקילים בארצות הערלים, אוי להם מעלבונה של תורה וכו'. לכן טעמו וראו הצורך הגדול להתקדש בזה, על כן קדושים תהיו להחמיר בכל החומרות, ועל זה נאמר 'קדש עצמך במותר לך'".

(6) דברים יג, יח.

(7) ויניציאה שנת ת"כ, דף יח, ב. מונקאטש תרס"ב דף לא, א.

(8) שמו המלא וחתימתו "נתן נטע שפירא בהרב ראובן דוד טעבל דיין דק"ק קראקא". נולד בקראקא והיה דיין גם בעיה"ק ירושלים (ואינו רבי נתן שפירא בעל מגלה עמוקות). בעהמח"ס מצת שימורים, מאורות נתן (כוונת האריז"ל), ועוד - ראה שם הגדולים ח"א בערכו ובהגהות מנחם ציון שם (אות כ).

וראה שם להלן עוד דברים נוראים בחומר איסור סתם יינם, והביא בענין זה לשון הזהר⁹ (באמצע דבריו) "ועל דא ישראל קדישין בעיין לנטרא דא על כלא", ופירש את דבריו וז"ל: "שזאת המצוה של יין צריכין לשמור יותר מכל הלאוין הכתובין בתורה, מאחר שגם לעילא הוא שמור וטמור וגנוז ומכוסה יותר מכל שאר דברים שיש למעלה". עיין שם בארוכה שפירש בזה כמה וכמה מאמרי רז"ל במשנה ובזהר בדברים נפלאים.

ועל דרך זה הם דברי רבי אברהם אבן מוסא¹⁰ שהביא¹¹ את דברי "יין המשומר" הנ"ל, וכתב ש"שם נאמר כי על דרך האמת [=הקבלה] בראיית העין של גוים נאסר היין", ולאחר מכן הוסיף עוד "וכן היו [נוהגים] קצת חסידים בעיר טיטוואן לשמר היין מראיית גוים".

גם הגאון ר' חיים פאלאג'י בספר רוח חיים¹² קיבל חומרא זו ועורר את הנוגעים בדבר ליזהר בזה, וז"ל: "מי שהוא פרנס על הציבור, דעל הרוב נכנסים גוים לפניו, צריך שיזהר הרבה שלא יהי צלוחית היין על פני הבית, דיזוע דהראייה פוגם. וכן מי שעוסק בבדק הבית, שבאים גוים פועלים לביתו צריך ליזהר".

השל"ה הקי¹³, אחרי שציטט את דברי רבי מנחם הבבלי הנ"ל, כתב: "טעמו וראו הצורך הגדול להתקדש בזה, על כן קדושים תהיו ולהחמיר בכל החומרות, ועל זה נאמר קדש עצמך במותר לך".

(9) ח"ג דף מ, א.

(10) רב מובהק, מקובל גדול, מרבני מערב הפנימי (מרוקו, אלג'יר ותוניס) - החיד"א בשם הגדולים, מערכת גדולים, אות פ.

(11) בספרו מנחת סוטה, שיטה על מסכת סוטה (מכון אהבת שלום, ירושלים תשנ"ט), עמ' תטו.

(12) יו"ד סי' קלא אות ב. הובא גם דרכי תשובה סי' קכג אות ב.

(13) שער האותיות, אות ק, כלל צד, דפוס אמשטרדם, דף עז, א.

והנה, חידוש גדול נמצא בספר מקור חיים¹⁴ שכתב: "מדת חסידות להקפיד בכוס של ברכה על הסתכלות גוי, וכן הסתכלות נדה וכל שכן בנגיעתה מטעם דברי הרמב"ן¹⁵, ובחיי¹⁶, והחבר לכוזר מאמר בסי' ס ופי' הקול יהודה".

וכד דייקת שפיר, שני חידושים של קולא ישנם בדבריו אלו של המקור חיים. ראשית, שאמנם הביא את החומרא ליזהר מהסתכלות של גוי על יין, אבל סייג אותה דוקא לכוס של ברכה, היינו כשמקיים מצוה ביין, כגון קידוש, הבדלה וכיוצא בזה, בזה יש ליזהר מהסתכלות הגוי ביין, ומשמע מדבריו שבסתם שתיית יין שאינה כוס של ברכה אין צריך ליזהר בזה. ועוד יש בדבריו חידוש, שהמקובלים וגדולי ישראל שדבריהם צוטטו לעיל הזהירו מראיית גוי את היין, משמע, לכאורה, שגם מראייה כלשהי יש ליזהר, ואילו המקור חיים כתב שממדת חסידות יש להקפיד "על הסתכלות גוי", משמע שבראייה בעלמא לית לן בה.

עוד קולא מצינו בבן איש חי¹⁷ שלאחר שהביא חומרא זו כתב: "אבל מדינא מותר בודאי. ואם הגוי הזה אינו עכו"ם אלא הוא מדת ישמעאל, אפילו חומרא ומדת חסידות ליכא בזה".

ראייה באמצעות זכוכית

ב. ויש לעיין, אם היין נמצא בבקבוק של זכוכית שקופה באופן שנראה בעד הזכוכית, האם יש להחשיבו כמכוסה או כמגולה לענין זה.

(14) להג"ר יאיר בכרך, בעל החות יאיר, ח"ב, קיצור הלכות, סי' קפג, סעי' א.

(15) ויקרא יח, יט.

(16) שם יב, ב.

(17) שנה שניה, פרשת בלק, אות טז.

ותחילה יש להביא מה שכתב בזה בספר תפארת אדם על שו"ע¹⁸ ודבריו הם על פי נגלה (מעיקר הדין), וז"ל: "והיכא דהכלי סתום, נראה דאפילו בכלי זכוכית שנראה היין מבחוץ, שרי. דאע"ג דהר"ן ז"ל נסתפק בזה לפי הטעם שכתב הרמב"ן ז"ל... מכל מקום הרשב"א ז"ל בתורת הבית כתב שהטעם הוא משום דאין דרך נסוך בכלי קשור שאינו יכול להכניס ידו. ולפי טעם זה הוא הדין בכלי זכוכית. וכיון דלפי טעם הרשב"א ז"ל ודאי שרי, ולפי טעם הרמב"ן אינו אלא ספק, אין ספק מוציא מידי ודאי, וכל שכן דהא איכא רוב הפוסקים דמתירים בלאו הכי".

וכן הביא בספר זכרונות אליהו¹⁹ "יין היכא דהכל [י] סתום אפילו בכלי זכוכית שנראה היין מבחוץ שרי".

ואילו על פי פנימיות הענינים (החומרא הנ"ל ממדת חסידות שמקורה במקובלים) כתב בספר יפה ללב²⁰: "אם יקנה יין מן השוק, יזהר לכסות אותו אם הכלי הוא מזכוכית לבנה [כלומר, שקופה] שלא יראנו הגוי בשוק, כי זכוכית לבנה תוכו כברו. וכששולח לקנות על ידי אחר, פן ואולי לא יתן דעתו ליזהר בזה, ו[לכן] יתן בידו כלי שאינו נראה מה שבתוכו".

ולעומתו בספר זכר עשות²¹ הביא דבריו של היפה ללב הנ"ל, וחלק עליו, וז"ל: "ורבין חסידא [הכוונה ליפה ללב] הפריז על המדה להזהיר להעם שלא לקנות בכלי לבן לבל יראנו הגוי בשוק, כי זכוכית לבנה תוכו כברו וכו' עכ"ד. ואנא דאמרי שחומרה יתירא היא זו, ומח' שנו כאן שלעניות דעתי היא גזרה שאין רוב הציבור יכולים לעמוד בה".

18 לחגי"ר חיים אברהם, שאלוניקי תרכ"ז, יו"ד סי' לג אות ב.

19 לחגי"ר אליהו סלימאן מני, ח"א, עמ' כח.

20 לחגי"ר יצחק פאלאג'י, ח"ה, סי' קכג.

21 לחגי"ר יעקב ארגואיטי, שו"ת ופסקי דינים, מערכת י, אות טו.

וכן כתב בשו"ת זבחי צדק החדשות²² לאחר שהביא את החומרא הנ"ל ליזהר מיין שגוי ראהו "אבל אם הכוס ביד ישראל ומכוסה, אף על פי שנראה מבחוץ, כמו כלי זכוכית, לית לן בה. ודע לך שזה הוא מנהג חסידות, ועל כן אין למחות ביד [מי] שאין נזהרים בזה".

ובשו"ת דובב מישרים²³ דן בענין זה (יין שגוי ראהו באמצעות זכוכית) באריכות, ובדבריו שם ישנם כמה חידושים:

(א) בנוגע לעצם הענין על מה מוסבת החומרא של הימנעות מיין שגוי ראהו לאחר שקבע שמעיקר הדין אין איסור לשתות ממנו, כתב²⁴ וז"ל: "ואם להחמיר מלקדש על יין זה, כבר נודע מה שהובא בשם הצדיקים הק' להחמיר מבלי לקדש על יין כזה שעכו"ם ראה היין...". וכן להלן שם "חסידים ואנשי מעשה מחמירים גם בזה מבלי לקדש על יין כזה".

הרי שהמסורת להחמיר, שהוא מעיד עליה בשם צדיקים, היא רק "להחמיר מבלי לקדש על יין כזה", משמע שלשתותו סתם שפיר דמי (והוא על דרך המובא לעיל מספר מקור חיים).

(ב) בדבריו שם הביא כמה צדדים שמחמתם אפשר לכאורה להקל ביין שגוי ראהו באמצעות זכוכית²⁵, אבל לאחר כל זה העיד ש"חסידים ואנשי מעשה מחמירים גם בזה מבלי לקדש על יין כזה", היינו שראיית הגוי את היין בעד הזכוכית השקופה נחשבת לראייה, לפי המנהג הנ"ל.

(22) להג"ר עבדאללה סומך, ח"ג סי' קסה.

(23) להג"ר דוב בעריש וויידענפלד, ח"א סי' קכד, אות א.

(24) שם קטע ד"ה ואם.

(25) שקוי"ט בכללות דין זה אם ראייה על ידי זכוכית נחשבת לראייה או לא, מצינו בכמה עניינים בדברי הפוסקים. ראה בשו"ע או"ח (ודאדה"ז) סו"ס רצח, ובביאור הלכה שם. שו"ת הלכות קטנות סי' צט. שו"ת שבות יעקב ח"א סי' קכו. שו"ת שאילת יעביץ ח"א סי' קמט. שערי תשובה על או"ת ריש סי' תכו. שדי חמד, אסיפת דינים מערכת ז, סי' ו. כף החיים (סופר) סי' קצה סק"א. ועוד.

ג) לאחר כל אריכות דבריו הנ"ל שם, הסיק הלכה למעשה) שאפשר להקל אם היין הוא מבושל, ובאופן זה "שרי היין גם לקידוש" (והיינו, גם לפי המנהג המחמיר הנ"ל)²⁶.

הלכה למעשה

ג. ולענין הלכה למעשה נראה לכאורה, שלכתחילה ודאי יש לזהר בזה שהגוי לא יראה את היין גם כשהוא נתון בכלי זכוכית, כיון שמקור הענין הוא בקבלה מסוד ה' ליריאו וראינו שהתמירו בזה גדולי ישראל²⁷, וכדברי השל"ה בענין זה (הובא לעיל) "הצורך הגדול להתקדש בזה... על כן קדושים תהיו ולהחמיר בכל החומרות" (1).

אולם בדיעבד (אם הגוי כבר ראה את היין המכוסה בזכוכית) ובשעת הדחק (אם אין לו יין אחר) אפשר שיש מקום להקל בזה כדעת המקילים הנ"ל²⁸.

26) ויש לחער, שבזמננו היינות המיוצרים ביקבים התעשייתיים (אם לא כולם, עכ"פ חלק מהם) עוברים תהליך של פיסטור (בחום של למעלה מ-80 מעלות צלזיוס), ולכמה דעות נחשב זה לבישול (ראה שו"ת אגרות משה יו"ד ח"ב סי' נב). אבל בספר מנחת שלמה (להגרש"ז אויערבאך) סי' כה ס"ל שאינו נחשב לבישול לענין זה. ובשו"ת מנחת יצחק ח"ז סי' סא החשיבו כבישול עכ"פ לענין מגעו של ישראל מחלל שבת (משא"כ לענין נכרי ס"ל שיש להחמיר). ואכ"מ.

27) וראח לעיל בפנים שכן נהג והחמיר גם הרבי.

28) וראח לעיל הערה 26 על יין שעבר תהליך פיסטור.